

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра
з теми

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Виконала: студентка II курсу,
групи РОб1-М17
Спеціальності 013 Початкова освіта
Томчук Олени Вікторівни
Керівник **Борисова Т.В.**, кандидат
педагогічних наук, доцент
Рецензент **Аліксійчук О.С.**, кандидат
педагогічних наук, доцент

м. Кам'янець-Подільський
2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
1.1. Творчі здібності як предмет психолого-педагогічного дослідження	7
1.2. Сутність, зміст і специфіка театральної діяльності молодших школярів	20
1.3. Функції театральної діяльності в творчому розвитку учнів початкової школи	30
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВИМИ ЗАСОБАМИ	
2.1. Стан і проблеми організації театральної діяльності молодших школярів в практиці початкової освіти	44
2.2. Технології розвитку творчих здібностей учнів початкових класів засобами театральної діяльності	55
2.3. Хід і результати застосування театральних технологій у процесі розвитку творчих здібностей молодших школярів	70
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема розвитку творчих здібностей особистості є однією з центральних в педагогіці, оскільки прогрес суспільства – це шлях постійної творчості, долаання усталених стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних ідей, оригінальних підходів і шляхів до їх втілення. Одним з головних педагогічних завдань при цьому є виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислювати набутий досвід, досягнення людства в культурі, мистецтві.

Практично, будь-яке педагогічне дослідження певною мірою торкається розвитку творчих здібностей і виховання творчої особистості, оскільки педагогічний процес є творчим за своєю сутністю, включаючи творчість учня, вчителя, керівників самодіяльних гуртків і об'єднань.

Існує значна кількість наукових праць, які присвячено дослідженню творчого процесу, загальних проблем розвитку творчих здібностей та вихованню творчої особистості в різних видах діяльності. Аналіз наукової літератури переконує, що ця проблематика є надзвичайно різноплановою і багатоаспектною.

Вагоме значення для розуміння сутності і змісту психолого-педагогічного феномену творчих здібностей мають наукові розвідки таких вітчизняних і закордонних вчених, як Т.Артем'єва, Н. Лейтес, Б. Теплов, А. Петровський, В. Мясищев, В. Богоявленська, Г. Уоллес, І. Лернер, Л. Єрмолаєва-Томіна, П. Торенс та ін.

Особливості і змістовні характеристики театральної діяльності молодших школярів широко висвітлено у науковому доробку відомих педагогів-класиків: А.С. Макаренка, А. Брянцева, В. Сухомлинського та сучасних дослідників проблем дитячої театральної творчості: Н. Миропольської, Т. Борисової, Т. Гризоголазової, О. Комаровської та ін.

Педагогічне значення і функції театральної діяльності для розвитку творчої особистості дитини досліджувались філософами (В. Роменцем, Л.

Столовичем, К. Гроссом) та педагогами (В. Шацькою та С. Шацьким, І. Любинським, М. Лещенко, А. Вітченко).

Для нашої магістерської роботи важливими є наукові напрацювання в галузі театральної педагогіки, здійснені К. Станіславським, В. Немировичем-Данченком, Є. Вахтанговим, В.Абрамяном, які також дають змогу осмислити можливості театального мистецтва щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Разом з тим маємо констатувати, що досліджувана нами проблематика і досі залишається актуальною, адже є досить мало наукових і методичних розробок, покликаних розв'язати проблему не лише виконавської діяльності дітей у театральному колективі, а й віднайти способи покращення творчої роботи дітей, окреслити її роль в розвитку самостійності й ініціативи, в духовному та інтелектуальному зростанні, активізації емоційної сфери дитини, стимулюванні внутрішніх резервів дітей тощо.

Саме ці міркування спонукали нас до обрання теми нашого магістерського дослідження: **«Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами театральньо-ігрових технологій».**

Мета дослідження: розробити й експериментально перевірити технології розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами театральньо-ігрової діяльності.

Мета дослідження зумовила постановку таких **завдань:**

- вивчити погляди психологів і педагогів на проблему формування творчих здібностей особистості;
- визначити сутність, зміст і специфіка театральньо-ігрової діяльності молодших школярів
- дослідити функції театральної діяльності і визначити педагогічні можливості театального мистецтва у формуванні творчих здібностей молодших школярів;
- узагальнити теоретичні засади формування творчих здібностей молодших школярів засобами театральньо-ігрової діяльності;

- дослідити стан і проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами театральних-ігрових технологій;
- розробити й експериментально перевірити ефективність театральних-ігрових технологій розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Об'єкт дослідження – педагогічний процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження – театральні-ігрові технології розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Методи дослідження. У відповідності з визначеними завданнями в нашій магістерській роботі застосовано методи: аналіз психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури з проблеми дослідження; систематизація та узагальнення науково-теоретичних і дослідних даних; бесіди; спостереження; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний); статистична обробка отриманих результатів), за допомогою яких було зібрано дані для порівняльного аналізу результатів дослідження в контрольній та експериментальній групах і зроблено відповідні наукові висновки.

Експериментальною базою дослідження є: загальноосвітня школа № 16 м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області.

Експериментальна робота здійснювалася протягом 2017-2018 років. Дослідженням було охоплено 45 осіб, серед яких: вчителі початкових класів, вчителів мистецтва – загальною чисельністю 10 осіб, батьки – 15 осіб, молодші школярі – 20 осіб.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у ньому цілісно **представлено** психолого-педагогічні трактування творчих здібностей особистості; **уточнено** питання сутності, змісту і специфіки музично-театральної діяльності школярів; **визначено** функціональні характеристики музично-театральної діяльності у контексті розвитку творчих здібностей дітей; **вироблено** систему критеріїв для оцінювання сформованості творчих здібностей молодших школярів; **розроблено й експериментально апробовано**

методику розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі музично-театральної діяльності.

Практичне значення полягає в тому, що розроблені театральні-ігрові технології розвитку творчих здібностей молодших школярів або їх окремі складові можуть застосовуватись у процесі навчальної і позакласної роботи з школярами в школах та культурно-дозвіллевих закладах.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом висвітлення окремих позицій теоретичних та експериментальних положень магістерської роботи на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2017 р.).

Публікації. Окремі теоретичні положення і висновки магістерської роботи викладено у одній одноосібній науковій публікації авторки.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (79 найменувань) і додатків. Обсяг основного тексту магістерської роботи становить 80 сторінок. Додатки складають 8 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. порушена в магістерській роботі проблема є багатоаспектною і передбачає: розгляд творчих здібностей в контексті загальнотеоретичних психолого-педагогічних досліджень здібностей; визначення сутності, змісту і специфіки театральної діяльності молодших школярів; обґрунтування функціональних ресурсів театального мистецтва у розвитку творчих здібностей, що мають бути враховані при організації театральної діяльності молодших школярів.

2. В результаті узагальнення міркувань психологів і педагогів щодо проблеми розвитку творчих здібностей особистості було уточнено сутність поняття «творчі здібності особистості», яке ми розуміємо як комплекс психологічних характеристик і особистісних якостей людини, органічно пов'язаних з пізнавальними процесами, емоційними станами, комунікативними прагненнями, індивідуально-психологічними властивостями особистості, що віддзеркалюють здатність особи успішно і продуктивно діяти в конкретній галузі, приймати відмінні від інших рішення, генерувати нові ідеї і віднаходити оригінальні способи вирішення різноманітних завдань. Компонентна структура творчих здібностей окреслюється наявністю інтелектуального, емоційного та комунікативного компонентів.

3. Вивчення теоретичних матеріалів з питань сутності, змісту і специфіки театральної діяльності призвело до уточнення поняття «театральна діяльність школярів», яку ми трактуємо як заснований на засадах синтетичного об'єднання різноманітних за своїм художнім походженням мистецьких складових, підпорядкований завданням ретрансляції художньо-образного матеріалу засобами ігрової діяльності і театральної техніки, охоплюючий широкий спектр творчих (акторських, режисерських, декоративно-оздоблювальних, хореографічних, музично-виконавських) дій, адекватний віковим запитам учасників та глядачів різновид художньо-творчої роботи із молодшими школярами.

4. В результаті опрацювання наукової літератури ми дійшли висновку, що заняття театральним мистецтвом розширюють життєвий та художній світогляд школярів, підвищують рівень емоційної сприйнятливості учнів, розвивають їх здатність до оцінювання естетичних явищ, мають значний потенціал у сфері формування в дітей навичок творчої співпраці у мистецькому колективі, посилюють розвиток комунікабельності його учасників, спричиняють до збудження в учнів відчуттів естетичної насолоди від художньої творчості, від осягнення краси в інтегрованому поєднанні різних видів мистецтва, певною мірою забезпечують потребу сучасних школярів у психологічній розрядці та відпочинку. Всі ці елементи взаємопов'язані і забезпечують систематичне охоплення процесу творчого розвитку учнів. У дослідженні визначено низку функцій театральньо-ігрової діяльності у творчому розвитку дітей. Такими функціями виступають: художньо-пізнавальна, емоційно-оцінна, мистецько-комунікативна та художньо-гедоністична, які обґрунтовують твердження щодо важливої ролі театального мистецтва у розв'язанні завдань формування творчих здібностей школярів.

5. Ефективність розвитку творчих здібностей молодших школярів може бути підвищена за допомогою впровадження у роботу із школярами спеціально розроблених театральньо-ігрових технологій, які передбачають наявність трьох цільових блоків: *перший цільовий блок* передбачає розвиток творчих здібностей. Така ціль в нашій магістерській роботі була головною, а всі інші цілі відображають особливості дозвіллевої діяльності і театального мистецтва. Цей блок складається з декількох складових: а) пізнавальної, б) емоційної, в) комунікативної, *другий цільовий блок* передбачає реалізацію розважальної функції дозвілля. Конкретизуючи цю ціль, ми опиралися на такі завдання, як: зменшити дисбаланс між розумовими і фізичними навантаженнями школяра, збільшити заняття пластикою, сценічним рухом, хореографією; розкріпачити емоційну сферу, так як вона є настільки ж важливою, як фізична активність дитини, і відіграє важливу роль у відновленні розумової працездатності і зменшенні розумових перевантажень школярів; *третій цільовий блок*

передбачає розвиток знань, умінь і навичок в галузі театрального мистецтва. В цьому цільовому блоці відбивається специфіка театрального мистецтва та його потенціал для розвитку творчих здібностей молодших школярів, до нього входять (знання в театрального мистецтва; сценічно-виконавські уміння й навички, до яких належить акторська майстерність, сценічний рух і пластика з елементами хореографії, сценічна мова, вокально-виконавські вміння і навички). Перераховані вище цільові блоки утворюють основні вектори змісту занять театральним мистецтвом з учнями початкової школи. засновуються на використанні форм і методів театральньо-ігрової роботи з дітьми, націлених на розвиток їх емоційної, інтелектуально-пізнавальної і комунікативної сфери.

6. В основу розроблених технологій покладено систему творчих та ігрових завдань, орієнтованих на удосконалення інтелектуальних здібностей дітей (створення речень на основі запропонованих театральних термінів, завдання «Казкові загадки» та «Театральні загадки», «З'єднай картинку з відповідним словом», складання міні-розповіді на тему «Я готуюсь в театр» тощо; на розвиток емоційної сфери школярів («Відтворення емоцій за допомогою пластично-рухових дій», «Визначення настроїв за кольорами», «Склади емоційну характеристику героя мультфільму»); на розвиток комунікативних умінь і навичок дітей (вивчення і відпрацювання скоромовок, вправа «Маленький імпровізатор», «Фонетична зарядка»).

7. Експериментально доведено ефективність розроблених нами театральньо-ігрових технологій для розвитку творчих здібностей молодших школярів, що дозволяє рекомендувати їх елементи для застосування в позакласних заняттях театральним мистецтвом з дітьми молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян В. Театральна педагогіка / В. Абрамян. - К. : Лібра, 1996. - 224 с.
2. Альтшуллер Г.С. Найти идею: Введение в теорию решения изобретательских задач. - 2-е изд., доп. - Новосибирск: Наука. Сиб. отд., 1991. - 225 с.,
3. Ананьев Б.Г. О соотношении способностей и одаренности // Проблемы способностей / Б.Г.Ананьев. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1962. – С. 15-32.
4. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества /В.И.Андреев. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 236 с.
5. Артемьева Т.И. Методологический аспект проблемы способностей / Т.И.Артемьева. – М.: Наука, 1977. – 184 с.
6. Афанасьев Ю. Л. Социально-культурный потенциал художественной деятельности / Ю. Л. Афанасьев. – Львов : Свит, 1990. – 157 с.
7. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества/ Отв.ред. Б.М.Кедров /Д.Б.Богоявленская. – Ростов: Изд-во Ростов. ун-та, 1983. – 173с.
8. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей: Учеб.пособие для студ.высш. учеб.заведений /Д.Б.Богоявленская. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
9. Борисова Т.В. Підготовка студентів до естетичного виховання школярів засобами музичного театру /Т.В. Борисова. – Кам'янець-Подільський: видавець ПП Зволейко Д.Г., 2009. – 168 с.
10. Брылин Б.А. Музыкально-творческое развитие учащихся в условиях досуга /Б.А.Брылин. – К.: КГИК, 1998. – 200с.
11. Брянцев А. А. Воспоминания. Статьи. Дневники. Письма / А. А. Брянцев. – М. : Искусство, 1979. – 119 с.

12. Будянський В. І. Шкільний театр : навч. посіб. / В. І. Будянський. – Суми : ВАТ “СОД”, Вид-во “Козацький вал”, 2002. – 182 с.
13. Бухвалов В.А. Биологические задачи и проблемы: Задачник для уч-ся общеобраз. шк. - 2-е изд., перераб. и доп. - Рига, 1994. - 135 с.,
14. Везумська О. М. Естетичний розвиток учнів початкових класів / О. М. Везумська // Таврійський вісник освіти. - 2011. - № 4 (36). - С. 109-116.
15. Верховинець В. М. Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / В. М. Верховинець. – К. : Муз. Україна, 1989. – 343 с.
16. Вітченко А.О. Удосконалення літературного розвитку школярів 5 - 7 класів засобами театрального мистецтва /А.О.Вітченко. — К.: Вид-во інституту педагогіки АПН України, 2001. — 116 с.
17. Вопросы театральной педагогики : сб. статей / под ред. Ю. С. Калашникова и др. – М. : ВТО, 1979. – 240 с.
18. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – Изд. 3-е. – М. : Просвещение, 1991. – 96 с.
19. Выготский Л. С. Игра и её роль в психическом развитии ребёнка / Л. С. Выготский // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 74-75.
20. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Искусство, 1968. – 329 с.
21. Гин А.А. Приемы педагогической техники. Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность: Пособие для учителя. - М.: Вита-Пресс, 1999. - 88 с.,
22. Гиппиус С. В. Гимнастика чувств: тренинг творческой психотехники / С. В. Гиппиус. – М. ; Л. : Искусство, 1967. – 295 с.
23. Гросс К. Введение в эстетику / К. Гросс. –К. : Харьков, 1989. –246 с.
24. Данилов М. А Дидактика./ М. Данилов, Б. Есипов. – Москва: Академия педагогических наук. 1957. – 520с

25. Дондурей Д. Особенности детского восприятия и понимания театрального спектакля / Д. Дондурей// Проблемы социологии театра. – М., 1974. – С. 94-106.
26. Дружинин В.Н. Психология общих способностей /В.Н.Дружинин. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 368 с.
27. Дубина Л. Викладання мистецьких дисциплін з елементами театральної педагогіки / Л. Дубіна // Мистецтво та освіта. - 2001. - №4. - С. 25-38.
28. Дятчук В. В. Український тлумачний словник театральної лексики / В. В. Дятчук, Л. І. Барабан. – К. : Просвіта, 2002. – 152 с.
29. Ермолова-Томина Л. Б.: Психология художественного творчества: учебное пособие / Москва: Академический проект, 2005, 304с.
30. Ершов П.М. Режиссура как практическая психология (Взаимодействие людей в жизни и на сцене) / Под ред. Б.И.Ростоцкого /П.М.Ершов. – М.: Искусство, 1972. – 152 с.
31. Естетика: навч. посібн. / [М.П.Колесніков та ін.]; за ред. В.О.Лозового. - К.: Юрінком Інтер, 2007. - 205 с.
32. Жураковский Г. Е. Педагогические идеи А. С. Макаренка / Г. Е. Жураковский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 217 с.
33. Зязюн І. Краса педагогічної дії : навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів / І. Зязюн, Г. Сагач. - К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. - 302 с.
34. Искусство мыслить: Грэм Уоллес о четырёх этапах творчества [Электронный ресурс]: <https://monocler.ru/iskusstvo-myishleniya-grem-uolles-o-chetyiryoh-etapah-tvorchestva/>
35. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей /Г.С.Костюк. – К.: Знання, 1963. – 80 с.
36. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості /Г.С.Костюк. – К. Рад.школа, 1989. – 605 с.

37. Костюшко Г. О. Розвиток творчої активності молодших школярів засобами театральної самодіяльності / Г. О. Костюшко. – К., 1999. – 120 с.
38. Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст /Н.С.Лейтес. – М.: Педагогика, 1971. – 280 с.
39. Леонтович М. Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України (З педагогічної спадщини композитора) / М. Д. Леонтович. – К. : Муз. Україна, 1989. – 133 с.
40. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
41. Леонтьев А.Н. О формировании способностей // Вопросы психологии. – 1960. – №1.– С.4-12
42. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 185 с. (56)
43. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекций: Учеб. Пособие для студентов пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК / Б. Т. Лихачев. - М. : Прометей, Юрайт, 1998. - С. 284 (464)
44. Лук А.Н. Психология творчества /А.Н.Лук. – М.: Наука, 1978. – 127 с.
45. Любинский И. Л. Детский театр / И. Л. Любинский. – М. : Искусство, 1952. – 162 с.
- 46.** Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А. С. Макаренко. – Київ : Рад. школа, 1990. – 366 с.
47. Максименко С.Д. Основи генетичної психології: Навч.посібник /С.Д.Максименко. – К.: НПУ Перспектива, 1998. – 220 с.
48. Масол Л.М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України /Л.М.Масол. // Шкільний світ. – 2002. - №9. – С.1-16.
49. Матюшкин А.М. Концепция творческой одарённости // Вопросы психологии /А.М.Матюшкин. 1989. № 6. - С. 29-33.
50. Миропольська Н. Виміри сформованості художньої культури школярів / Н. Миропольська // Мистецтво і освіта. - 2003. - № 1. - С. 20-23.

51. Миропольська Н. Є. Театральне мистецтво в школі / Н. Є. Миропольська // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 1. – С. 25-27.
52. Мясичев В.Н. Проблема способностей в советской психологии и ее ближайшие задачи /В.Н.Мясичев // Проблемы способностей. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1962. – С. 5-14.
53. Немирович-Данченко В. И. Рождение театра. Воспоминания, статьи, заметки, письма / В. И. Немирович-Данченко. – М. : Искусство, 1989. – 486 с.
54. Немирович-Данченко В. И. Театральное наследие / В. И. Немирович-Данченко. – М. : Искусство, 1952. – Т. 1. – 162 с.
55. Петров Ю. Виховання творчістю : культурно-естетичні аспекти розвитку особи / Ю. Петров. - К. : «Знання»,1986. - 48 с.
56. Петровский А.В. Развитие личности и проблема ведущей деятельности // Вопросы психологии. – 1987. – № 1. – С. 15-26.
57. Роменець В. А. Фантазія, пізнання, творчість / В. А. Роменець. – К. : Наукова думка, 1965. – 410 с.
58. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание, о месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.
59. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1946. – 599 с.
60. Сисоева С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: монографія / С. О. Сисоева. – К. : Поліграфкнига, 1996. – 407 с.
61. Станиславский К. С. Полное собрание сочинений : в 8 т. / К. С. Станиславский. – М. : Искусство, 1957. – Т. 6. – 472 с.
62. Столович Л. Н. Искусство и игра / Л. Н. Столович. – М. : Знание, 1987. – 64 с.
63. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К., 1977. – Т. 3. – 488 с.

64. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К., 1976. – Т. 2 – 585 с.
65. Театр у школі: зб. п'єс для дітей. - К. : Мистецтво, 1992. - 204 с.
66. Театральна діяльність як умова розвитку творчої особистості // Технології соціально-педагогічної роботи : навчальний посібник / [за заг. ред. А.И. Папської]. - К., 2000. - 338с.
67. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. - К., 2006. - Вип. 9. - 440 с.
68. Теплов Б. М. Психологические вопросы художественного воспитания / Б. М. Теплов // Известия АПН РСФСР. – М. – 1947. – № 11. – С. 8-16.
69. Теплов Б.М. Способности и одаренность /Б.М.Теплов // Избр. Тр.: В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – С. 15-41.
70. Товстоногов Г. А. Зеркало сцены : в 2 т. – / Г. А. Товстоногов. – Л., 1984. – Т. 2. – 567 с.
71. Товстоногов Г. А. Театр на перекрестке искусств / Г. А. Товстоногов // Взаимодействие и синтез искусств. –Л., 1978. – С. 24-49.
72. Толмачова І. Особливості організації навчального співробітництва у 1 класі / І. Толмачова // Початкова школа. - 2003. - № 12. - С. 7-11.
73. Торренс, Е. П. Направляючи творчий таланти. Енглвуд Кліфс, Нью-Джерсі: Прентіс-Хол – 1962
74. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 450 с.
75. Уроки художньо-естетичного циклу в школі : навчання і виховання : навчальний посібник / Н. Миропольська, С. Ничкало, В. Рагозіна, Л. Хлебникова, В. Шахрай. - Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2006. - 240 с.
76. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования /М.А.Холодная. – М.: Изд-во «Барс», 1997. – 392 с.
77. Шацкая В. Н. Музыка в школе / В. Н. Шацкая. – М. : Просвещение, 1990. – 323 с.

78. Шацкий С. Т. На пути к трудовой школе / С. Т. Шацкий // Пед. соч. : в 4 т. – М. : Педагогика, 1964. – Т. 2. – С. 22-29.
79. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 203 с.